

گزارش
پیشنهاد ثبت اثر در فهرست آثار ملی
اداره کل میراث فرهنگی فارس
معاونت پژوهشی

باغ نو

شماره ثبت: ۱۳۸۴/۱۳۸۴

تهیه کننده: محمدحسن پاک نژاد - فضل ا... گازر

۶۱۷۶

۱- موقعیت طبیعی:

شیراز مرکز استان فارس، ۱۰۴۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد. از شمال به سیدان، مرودشت و ارسنجان، از جنوب به جهرم و فیروزآباد، از شرق به انبهبان و فسا و از غرب به کازرون و ممسنی محدود می‌شود. ارتفاع شیراز از سطح دریا ۱۶۱۰ متره. دشت شیراز در میان حصارهای کوهستانی واقع شده است. ارتفاعات شمالی آن را کوه بوم و تنگ سعدی و تنگ آ... اکثر این رشته را از هم جدا می‌سازد. دروازه قرآن در میان تنگ آ... اکثر بنا شده است. در جنوب غربی و جنوب شیراز کوههای قله و سبزپوشان قرار دارند. در شرق شیراز نیز کوه مهرازی واقع شده است. در شمال و جنوب شیراز دو رودخانه خشک وجود دارد که سیلابهای کوههای اطراف شیراز را به سمت دریاچه مهرازی هدایت می‌کند. هوای شیراز بطور کلی معتدل با زمستانهای ملایم و تابستانهای گرم است.

۲- موقعیت فعلی:

این باغ در خیابان قرآن (حافظ) روبروی باغ جهان نما واقع شده است.

۳- تاریخچه بنا:

این باغ در دوره صفویه احداث گردیده و یا اینکه در آن دوره وسعت یافته و آباد شده است. شواهد شارح جهانگرد فرانسوی که در عهد صفویه به شیراز آمده از باغهای زیبایی که از تنگ آ... اکثر تا بقعه میر علی بن حمزه در دو طرف خیابانی وجود داشته، یاد می‌کند که امروزه محل باغ نو و باغ جهان نما و باغ ملی فعلی و از محلی مصفی و معرف آباد است. تاورنیه جهانگرد دیگر فرانسوی نیز از این خیابان و باغهای آن یاد کرده و می‌نویسد: «در طرفین آن خیابان از ابتدای مسجد تا پهای کبره باغهای

برگهای سر درختان خرم و دلفریب است. اتاقها تزئیناتی ندارند معهلاً بسیار تشنگند. نازک پذیرایی یا دیوانخانه از طرف باز و شهر، داشت و امکانه اطراف از آن پدیدار است. از طرف جنوب نیز کوره‌های تشنگی آرا تزئین ساخته اند. در جنوبی پنجره ها حوضی هشت گوش است که از راه هایی از سنگ مرمر سفید دارد. پیوسته آب صاف زلالی در آن جریان می کند و بیش از پیش بر زیبایی و حسن باغ می افزاید.

۴- مشخصات بنا:

باغ کنونی قسمت کوچکی از باغ اصلی قدیمی است که در حدود ۱۵۰۰ مترمربع وسعت دارد. این محفل و باغ آن مدتی نیز در بین مردم به نام پارک سعدی مشهور بوده است. به سبب اینکه سالهای متناوبی عمارت و باغ مرمری اختصاصاً به مهدیخانله ای به همین نام داشت. عمارت قدیمی باغ در سمت شمال آن و در میان ساختمانهای نوساز با هیئت اصلی خود از دوره قاجاریه برجای مانده است. در داخل عمارت قدیمی تمبراتی داده شده به نحوی که قابل استفاده برای مهدیخانله باشد. وی ایوان سردسری این بنا و مسوولهای چرمی آن بهمان حالت اولیه باقی مانده است. از راه سنگی جنوبی ایوان نیز دارای حجاری می باشد. بنا دو طبقه بوده، پنکجان اصلی بنا از چسبیدن بوده است.

در حال حاضر ایوان یک پنکجان شمالی در جنوبی ایوان باعث تخریب نقوش برجسته از راه گردها شده است. در طرفین ایوان ورودی چهار ستون نسبتاً نظیر به ارتفاع حدود ۱ متر می باشد. طبقه اول شامل یک سالن بزرگ در وسط و اتاقهای جانبی می باشد. طبقه دوم بنا نیز شامل یک ایوان بزرگ مستطیل با ۸ ستون و اتاقها متعدد جانبی است. پوشش سقف ها نیز چرمی که بر روی آنها نقشه کوب با تزییناتی می باشد. بر روی بنا نیز پوشش فلزی شیروانی است. نقوش حجاری شده روی از راه جنوبی عمارت شامل نقش شاهزاده اسب سوار که ملازمی در پشت سر او قرار دارد. بتابویی برهنه که خدمتگزار در حال آوردن حوضه برای او می باشد. نقش اسب سوار در حال پرورش در حالیکه خنجرهای بدست دارد. بتابویی نشسته در حالیکه چند حیوان و پرند در

شده است. مؤلف فارسنامه ناصری باغ نو را در دوره قاجاریه بدینگونه توصیف نموده است: «باغ نو از بناهای نواب والا حسینعلی میرزا فرمانفرمای سابق فارس است. در جنب مغربی باغ جهان نما است. در سال هزار و دویست و بیست و پنج بنا فرموده ... حصاری از چینه گل بر میخار دویست و پنجاه من بنا کردم کشیده عمارتی متراکمه دو رویه آبشارها از سنگ تراش ساخته اند از صدمه زلزله سال شصت و نه عمارتش رو بحرانی گذاشته است و دریاچه ای در پیش روی این عمارت پرداخته اند. و در کنار این دریاچه یک ردیف درختان نارنج و ردیف دیگر درختان سرو آزاد کاشته اند و اکنون فراوانی برای باغ و درختها نمانده است جز فرموده خواجه حافظ: میان جعفرآباد و مصلی- غیرآبیز می آید شعاعش. جعفرآباد نام قدیمی باغ جهان نما است که در جانب مشرفی آن باغ افتاده ... در جنب صوبی عمارت باغ نو ... حاجی فرهاد میرزا معتمدالدوله در سال هزار و دویست و پنجاه و هفت عمارتی بساخت و محسن آنرا جز درخت نارنج و گلهای رنگین چیزی نداشت و آن را فرهادیه نام گذاشت.» در آثار حجم نیز باغ نو به تفصیل وصف گردیده است که عیناً نقل می کنیم: در باغ نو در شمال شرقی شیراز دو میدانی دور از شهر و در جنب مصلی است بومستانی است تربیش چون روی دلفران داجری و هرایش مانند طبله عطاران خوشبوی حدیقه است با روح و صفا روضه دلکش و دلگشا.

باغ نو مذکور چند طرف است. اول فضایی است که قلیل الشجاری دارد. از آن گذشته بکرپاسی محکم اساس رسیده پس داخل بطرف دیگر می شوند. در آن نالار دریاچه ایست هشت که دور تا دورش نود و دو ذراع می شود و فضای این باغ مرتبه به مرتبه است مشتمل بر اشجار نارنج و دیگر فواکه و ریاحین و انواع گلهای رنگین. در وسط باغ آبشارهاست که در آنها فواره ها برپاست. آبش از کتابه است (طرفی دیگر) در پشت نالار مذکور واقع است و آن اختراعاته ایست که در آن بیوات بسیار ساخته شده. این بناهای مذکوره را مرحوم حسینعلی میرزای فرمانفرما خلف سلطان مقفور در سال یکهزار و دویست و بیست و پنج نهادند. (بالجملة) طرف دیگر بناغ نو مسمی فرهادآباد است. آنرا مرحوم حاجی معتمدالدوله فرهاد میرزا ... بنا فرموده. عمارت فوقانیه آبش متعصده است. در یکی از عمارات در سلف الشکال فلکی و کواکب کشیده اند. ... در فضای این باغ تپهی است جاری و در باقیه هایش گل کاری. طرف دیگر باغ نو مسمی به امیرآباد است که میرزا شی خان امیر حاکم شیراز ساخته. در آن اشجار نارنج بیحد و حساب است. پس از تفصیل و تعریف باغات مذکور، گوئیم که آنها دیوانی بودند و بهرور و دهر تمام آن بناها خراب و ویران شده روزان فلاذن که در سالهای ۱۸۶۱ - ۱۸۶۰ میلادی به ایران آمده، و در این سفر شهر شیراز را دیدند. در سفرنامه خود باغ نو را چنین وصف کرده است: «باغ نو قصری کوچک است که در وسط باغی بزرگ بنا گردیده. در این باغ انواع درختان سرو، لیمو، نارنج، مورده، آرز و سایر میوه های منطقه گرم کاشته شده. این باغ همیشه در آبر

چند بنا شده که دیوار آنها در فاصله های معین درهای مجازی یکدیگر دارد... این حیابان هم از بناهای امامعلی خان است که بعد از بریدن کوه مقابل برای اینکه راه شیراز را به اصفهان یک منزل نزدیکتر بکند ساخته است.

چنانکه این جهانگرد می نگارد حیابان مزبور از دهانه... اکبر تا پل بقعه میرعلی بن حمزه امتداد داشته است. این حیابان و باغهای دو طرف آن در دوره صفویه به سنگ و شیوه چهارباغ اصفهان احداث شده است. از نوشته های شاردن و تاورنیه می توان دریافت باغ نو در زمان صفویه در جای خود قرار داشته و آباد بوده است. مسیو چریکف سرهنگ روسی که در سالهای 1۸۵۸ تا 1۸۵7 میلادی نماینده دولت روسیه در کمیسون حدود ایران و عثمانی بوده و به شیراز هم مسافرت کرده در سیاحتنامه خود می نویسد که باغ نو قبل از دوره قاجاریه هم وجود داشته و در این دوره وسعت یافته و آباد شده است. بطوریکه چریکف می نویسد در آن موقع «در کسلا» فرنگی این باغ صورت فتحعلی شاه و عباس میرزا و ظل السلطان مقلش بوده است. این ظل السلطان پسر دهم فتحعلی شاه بنام علی خان یا علی میرزا می باشد. بعد از صفویه این باغ از رونق افتاده و در زمان زندیه و قاجاریه تجدید عمارت شده و مخصوصاً در دوره قاجاریه ساختمان شکوهمندی در محل باغ قدیمی ساخته شده است.

حاجی پروازده که در سال ۱۲۰۳ هجری قمری به شیراز سفر نموده و این باغ را هم دیده عمارت آنرا از بناهای دوره کریم خان زند می داند که در اوایل دوره قاجاریه به وسیله حبیبعلی میرزای فرمانفرما مورد تعمیر قرار گرفته است.

وی در سفرنامه خود درباره باغ مزبور چنین می نویسد: «... آنها هم از بناهای کریم خان است که عمارت و حوضخانه ها و حیاطها و اتاقهای بسیار و آبشارها و حوضها در آن باغ بسیار است و حبیبعلی میرزای فرمانفرما آن باغ را تعمیر کرده و نیز هر جا که می خواست که به شیراز آمده عمارتی در آن باغ ساخته است.»

بنا به نوشته فارسنامه ناصری و آثار عجم عمارت باغ نو از آثار حبیبعلی میرزا فرمانفرما فرزند فتحعلی شاه قاجار است که در سال ۱۲۲۵ هجری قمری آنرا بنا کرده و سپس فرهاد میرزا مصداقالدوله بنای دیگری به آن اضافه کرده است.

مصداقالدوله در سال ۱۲۵۸ هجری قمری قطعه زمینی را به این باغ منضم نموده و عمارت مجللی در آن بنا کرده و آنجا را فرهادآباد نام گذاشته است. سلف این عمارت یا بنکر اجرام آسمانی از روی تصاویر کتاب مصور عبدالرحمن مزین بوده است. این ساختمان در حال حاضر وجود ندارد و عرصه باغ نیز جزو باغهای دیگر اطراف

اطراف او می باشد. فرعی در حال خمرینه زدن به کوه یا تپه و بناهای سوار بر اسب در پشت سر او و ملازمی در پس. این نقوش با ایجاد پیکان جلوی ایوان آسیب زیادی دیده است.

۵- نوع بهره برداری و خصوصیات بارز بنا:

در حال حاضر این بنا مسکونی می باشد. بنا اینکه در مسأله‌های پیش چند ساختمان جدید در اطراف بنای قدیمی باغ نو ساخته شده ولی باز هم این باغچه و عمارت زیبای آن حلال و هوای قدیمی محوطه را از دست نداده است.

۶- عوامل تزیین شده و نوع آنها:

از تزیینات به کار رفته در بنا نقوش برجسته حجاری شده در جلوی عمارت. گچبری به کار رفته در بالای ایوان ورودی، پنجره های چوبی و سقف توپال کاری شده و ستونها و سرستونهای چوبی عمارت را می توان نام برد. داخل بنا نیز دارای نقاشی و تزیینات بوده که در اثر دغبل و تصرفات صورت گرفته از بین رفته است.

۷- نوع مالکیت بنا و مشخصات ثبت آن در ردیف آثار تاریخی:

مالکیت این اثر در حال حاضر به مسووت مشاء و در تملک چند نفر می باشد. از باغ مذکور جهت ثبت در فهرست آثار ملی ایران عکس، گزارش و کروکی و پلان تهیه گردید.

۸- اقدامات انجام شده در مورد بنا با ذکر مشخصات:

در حال حاضر به جز اقدامات صورت گرفته در خصوص ثبت اثر هیچگونه اقدامی در مورد این بنا صورت نگرفته است.

۹- توضیح ضروری و اختصاصی بنا

اقدام فوری جهت تعیین حریم و حفظ و نگهداری بنا و عمارت آن ضروری است.

اشاره به اقداماتی که در دوره های گذشته روی بنا انجام شده است.

۱- توسعه و بنا تعمیرات دخل و تصرف انجام شده تاکنون:

- ساخت و سازه های صورت گرفته در اطراف بنا و تحدید آن بنا وضعیت کنونی به گونه ای که امروز این بنا به صورت پانچبه ای کوچک درآمده است.

- ایجاد توده ها و تیرهای آهنی در اطراف بنا

- ساخت و سازه های صورت گرفته در داخل و خارج بنا

- ساخت پلکان سنگی در جلوی عمارت که آسیب زیادی به نقوش حجاری شده جلوی عمارت وارد نموده است و تبدیل پلکان شلخ فرسی

عمارت به حیوض.

هست کوش دادند عمارت موزه امروزی پارس ته
 در آن وقت کلاه فرنگی معروف بود در وسط این
 باغ مهیا نبود. طرح و اسلوب این باغ نظیر موزه
 فعلی پارس بود. در داخل دارای چهار حیاطان و
 اطراف ۴ حوض، دو بزرگ و دو کوچک. حیاطها
 را سر وهای آزاد زمین می ساختند این باغ را آب
 زکی آباد مشرف می کرده استند
 ارازمهای آثار تاریخی شیراز، ص ۱۲۶-۱۲۷

۵۵

- باغ نو
- شیراز
- حدود سال ۱۳۲۲ هـ.ق.
- معماران: میرزا حسن هکمایی

باغ نو در نزدیکی دروازه قرآن و در بهروی باغ
 جهان نما واقع شده است. این باغ در دوره صفویه
 احداث گردید چنانکه از نوشته‌های دو جهانگرد
 معروف آن عصر، یعنی شاردن و تاوینه بر می آید
 می توان دریافت که در زمان صفویه در جای خود
 قرار داشته و آباد بوده، اما پس از سقوط از روی
 افتاده و در زمان زندیه و قاجاریه تعدید عمارت
 شده، مؤلفه فارسیانه ناصر ی باغ نو را از بناهای
 نواب والا حسینعلی میرزا فرمانفرمای فارس از
 سال ۱۲۱۲ تا ۱۲۵۰ هجری می داند.

امروزه این محل و باغ آن در بین مردم به پارک
 سعدی مشهور است.
 ایزدپیشی در شناخت باغهای ایران و باغهای
 شیراز ص ۱۲۶

